

OVER HET UITERLIJK GESLACHTSONDERSCHIED BIJ *PSAM-*
MOPHIS SUBTAENIATUS SUDANENSIS.

Door: A.M. Steehouder, Theresiaplein 24, 5041 BJ
Tilburg.

Inhoud: Inleiding - De kenmerken - Enige aanvul-
lingen - Literatuur.

INLEIDING

Het geslachtsonderscheid bij slangen is een lastige kwestie. Bij de meeste kan het geslacht alleen worden bepaald door technische kunstgrepen als poppen (door uitoefenen van druk op de staartbasis wordt uitstulping van de hemipenes teweeg gebracht) of door sonderen (het inbrengen van een sonde in een van de hemipenes).

Bij *Psammophis* sp. zijn deze methoden niet bruikbaar. Op poppen reageert ook een zeer jong exemplaar niet, terwijl de hemipenis zō dun is (in geërekteerde toestand bij de volwassen man een soort regenworm van ongeveer 2-3 mm dik) dat sonderen te riskant is. Uiterlijk geslachtsonderscheid (seksueel dimorfisme) is van *Psammophis* sp. niet bekend. Pitman (1974) geeft dit ten aanzien van *Psammophis subtaeniatus sudanensis* ook aan. Aan de hand van eigen waarnemingen met betrekking tot een aantal in gevangenschap verkerende exemplaren (in totaal zes), waaronder die van mijzelf, kom ik in dit artikel tot enkele hypothesen betreffende het seksueel dimorfisme bij *Psammophis subtaeniatus sudanensis*, en bij uitbreiding misschien ook bij andere (onder)soorten binnen dit geslacht. Deze hypothesen kunnen de aandacht van andere waarnemers misschien richten op kenmerken, die zij tevoren irrelevant achtten, en kunnen tenslotte misschien bevestigd of verworpen worden op grond

van hun waarnemingen.

DE KENMERKEN

Ik nam waar, dat van de beide exemplaren, die ik in 1983 kocht, het (later gebleken) mannetje zeer snel groeide en vrij snel zeer fors werd (lengte ongeveer 1,20 m, diameter ongeveer 25 mm), waarna de groei vrijwel stopte. Het vrouwtje daarentegen groeide langzamer en stopte met groeien bij een lengte van ongeveer 100 cm en een diameter van ongeveer 20 mm.

Later constateerde ik, dat eenzelfde verschil in lengte, omvang en dientengevolge gewicht zich voordoed bij enkele exemplaren, die ik bij een plaatselijke handelaar aantrof. Van deze dieren kocht ik 'het vrouwtje'. Een kennis kocht twee grotere exemplaren, waarvan één een mannetje bleek (een waargenomen beginnende erectie), en de ander zich ten opzichte van het (vermoedelijke) vrouwtje als een mannetje gedroeg (duidelijke avances). Tegen de hypothese zou ingebracht kunnen worden, dat het eerste vrouwtje tengevolge van drachtigheid stopte met groeien, en het tweede vrouwtje nog niet volwassen zou zijn. Dit laatste is echter weer minder aannemelijk omdat kleur en tekening duidelijk valer waren, minder scherp, dan bij juvenielen het geval is. Het duidelijkst is dit te zien in de halspartij.

Een ondersteunende faktor kan zijn, dat bij het verwante geslacht *Malpolon*, waarvan tot voor kort ook geen geslachtsonderscheid uiterlijk waarneembaar werd geacht, volgens mededeling van de Malpolon-kenner C. de Haan naast andere kenmerken ook het verschil in lengte en gewicht een sekundair geslachtskenmerk lijkt te zijn (van Woerkom, 1982). Eén en ander brengt mij tot de volgende hypothese:

1. Bij *Psammophis subtaeniatus sudanensis* (en waarschijnlijk ook bij andere (onder)soorten

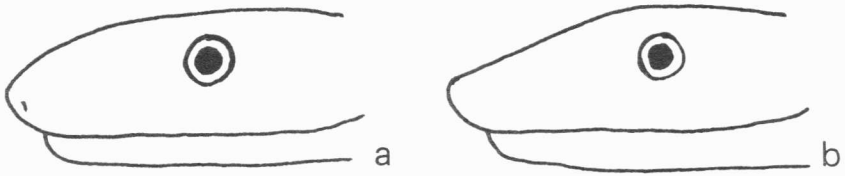

Fig. 1. *Psammophis subtaeniatus sudanensis*.
 a. mannetje (?); b. vrouwtje (?).

binnen dit geslacht) is de gemiddelde lengte van de volwassen man ongeveer 120 cm of iets meer, die van de volwassen vrouw ongeveer 100 cm of iets meer.

De tweede hypothese luidt als volgt:

2. Bij volwassen mannen *Psammophis subtaeniatus sudanensis* is de kop 'stomper' dan bij volwassen vrouwen: mannen hebben een soort 'bult' op hun voorhoofd. Zie afbeelding 1.

Aardig is, dat als deze hypothese juist is, en ook zou gelden voor andere soorten van dit geslacht, de door Pitman (1974) gegeven soort-typische kopvorm voor *Psammophis sibilans* (gelijk aan afbeelding 1a) berust op waarnemingen aan mannelijke exemplaren.

ENIGE AANVULLINGEN

Tot slot geef ik enige aanvullingen op mijn artikel uit 1984 (Steehouder, 1984).

De jongen van *Psammophis subtaeniatus sudanensis* waren zeer klein en weigerden steevast nestmuizen. Jonge hagedissen en kleine kikkertjes aksepteerden ze wel. Na enige maanden dwangvoeren (muizestaartjes, runderhartreepjes met gistocal) aksepteerden de meeste echter aangeboden stukjes nestmuis. Vrij snel daarna pakten ze dode, een beetje 'aangesneden' nestmuisjes, en vervolgens levende nestmuis-

jes, die ze op dezelfde wijze pakten, doodden en aten als de ouders deden: in de nek grijpen, gif inkauwen en vasthouden tot de prooi dood is, daarna loslaten, de omgeving verkennen en als alles veilig is, eten.

Het eet- en groeitempo lag vervolgens vrij hoog, en nam pas af toen de (nacht)temperatuur laag werd. Bij nachttemperaturen van ongeveer 11°C gingen de jongen bij mij in een soort winterrust, waarbij ze ook overdag de warmte niet meer zochten. Bij nachttemperaturen van ongeveer 16-17°C bleven ze normaal gedrag vertonen.

LITERATUUR

Pitman, Charles R.S., 1974. A Guide to the Snakes of Uganda. 2nd Ed. Wheldon & Wesley, Codicote. Pp. i-xxii, 1-290, pl. A-AC.

Steehouder, A.M., 1984. Herhaalde succesvolle kweek met de 'zandrenslang' *Psammodon subtaeniatus sudanensis* en opmerkingen over het 'poetsgedrag'. Litt. Serp., Vol. 4 (3/4): 94-108 / Eng. Ed.: 90-103.

Woerkom, A.B. van, 1982. De slangen van het genus *Malpolon* / The snakes of the genus *Malpolon*. Litt. Serp., Vol. 2 (4): 162-179.